

Research Paper

Examining the Effect of Place Attachment on the Spatial Resilience of Traditional Neighborhoods of Kermanshah with an Emphasis on Spatial Capabilities (Case Study: Chenani Neighborhood of Kermanshah)

Faezeh Taheri Sarmad*¹

¹ Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Eslam Abad -E-Gharb Branch, Islamic Azad University, Eslam Abad-E-Gharb, Iran.

[10.22080/usfs.2025.26392.2402](https://doi.org/10.22080/usfs.2025.26392.2402)

Received:

December 4, 2024

Accepted:

June 3, 2025

Available online:

October 22, 2025

Keywords:

Word, Spatial Resilience, Place Attachment, Spatial Capability, Kermanshah

Abstract

Today, despite the lack of resilience of some contemporary urban spaces in the face of changes, we see spaces from the past that have continued to exist despite the changes and have preserved their identity and stability. Chenani traditional neighborhood in Kermanshah city is one of these spaces, which despite the problems, war and changes, is still resilient and the sustainability of urban life is visible in it. It seems that the resilience of these spaces is created by the attachment to the place that arises from the activity and interactions between man-place and man-man, and understanding how it causes the improvement of the existing disorders in the resilience of contemporary spaces. Therefore, this research has been conducted with the aim of investigating the impact of the component of place attachment and spatial capabilities on the spatial resilience of Chanani neighborhood in order to promote stability and urban identity. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of its nature and method, which first deals with the theoretical part of the research using documentary studies and library resources, then the variables of place attachment and spatial capabilities as independent variables and resilience variables are measured as dependent variables. The tools used in this research are field observation, questionnaire (Likert scale) and interview. The sample size was selected based on Cochran's formula of 313 residents of Chenani traditional neighborhood of Kermanshah and Cronbach's alpha coefficient was calculated as 0.897 for the research questions, which is an indicator of the reliability of the questionnaire. Independent t test was used to measure and analyze the data, and correlation test and multivariate linear regression were used to check the effects of variables. The results indicate that there is a significant relationship between the components of place attachment and spatial capabilities with spatial resilience, and the most influential is related to the physical and social index of place attachment and adaptability.

Copyright © 2024 The Authors. Published by University of Mazandaran. This work is published as an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

*Corresponding Author: Faezeh Taheri Sarmad

Address: Department of Architecture, Islamic Azad University, Eslam Abad-E-Gharb, Iran.

Tel: 09188310256

Email: Fa.Taheri@iau.ac.ir

1. Introduction

In the past decade, the concept of resilience has undergone a shift from physical-structural to ecological-social and perceptual - environmental, recognizing the process of change. Urban resilience has been defined in recent studies as the capacity of systems and communities to survive, adapt and grow despite the increasing pressures and shocks they may face. Resilience, in addition to analyzing the conditions of exposure to risk and the periods of recovery and reorganization, also includes the analysis of the characteristics of society, and therefore, resilience is considered beyond vulnerability.

Therefore, the current research aims to evaluate and recognize the criteria of urban identity and sustainability in resilient spaces left from the past, which can lead to the provision of criteria and solutions to make contemporary spaces resilient, and with the premise that attachment to Place has a significant relationship with spatial resilience. Based on this, the research sought to answer the questions: What is the relationship between the criteria of place attachment, spatial capability and spatial resilience? And what is the effect of variables on spatial resilience? Thus, after examining the background of the research, the theoretical part of the research, based on the components of resilience, location attachment and spatial capabilities, evaluated the issue in Chenani neighborhood of Kermanshah.

2. Research Methodology

The current research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature and method. The theoretical framework of the research is first a review of the literature on the

subject of the research, with the aim of investigating and understanding the subject. It first defines the concepts and components of spatial resilience, place attachment, and spatial capabilities. The tools used in this research are field observation, a five-point Likert scale questionnaire and an interview. The research questionnaire is based on research variables with 20 questions to measure location attachment, 15 questions to measure spatial capabilities, and 10 questions. The sample size is 313 residents of the neighborhood (the central part of Chenani neighborhood), and the sampling method in this research is random. Validity evaluation by experts and reliability using Cronbach's alpha of 0.897 is considered. The independent variables of the research include the spatial component (physical index and functional index) and the human component based on individual and time factors (social index and perceptual index) for place attachment and adaptability and flexibility components for spatial capabilities and The dependent variable of the research is spatial resilience.

Finally, the required information was extracted from the questionnaires, and after quantifying the Likert scale items, the data were statistically analyzed using SPSS software to achieve the research objectives. To analyze the data, according to the normality of the data distribution, a one-sample t-parametric test was used to determine the current situation, and to test the research hypothesis, Pearson's correlation test and multivariate linear regression were used to examine the relationship between the variables and analyze the rate. The influence of independent variables on dependent variables has been used.

3. Research Findings

The most positive impact on resilience is related to the physical index and the social index, respectively; that in examining the current situation of Chenani neighborhood, the score of physical index (3.34) and social index (3.41) is higher than the average (=3) and they have a favorable situation that due to the importance of these two indicators, especially the physical index. On spatial resilience, they also need to be strengthened. In fact, providing suitable physical conditions for the space (accessibility, form and structure, attractiveness, services, comfort and cleanliness) and its compliance with social indicators (participation, sociability, privacy, social dignity and desire to be present in the neighborhood) play a major role in maintaining the life of the space over a long period of time. On the other hand, the negative effect of the perceptual index (beta coefficient = -0.266) shows the decreasing trend of the effect of this index on spatial resilience, and this is although this index has the highest score (3.63) in the current situation of such a neighborhood.

4. Conclusion

Environmental changes and developments resulting from urban development have caused the lack of resilience and continuity of life in today's urban spaces, and this has drawn attention to the durability of spaces and their role in social sustainability, to is one of the most

important factors to be considered in the system.

The results of the analysis show that there is a significant relationship between the components of place attachment and spatial capabilities with spatial resilience, which proves the hypothesis of the research. Paying attention to the attachment of place and spatial capabilities increases the resilience of space. Place attachment refers to the compatibility and continuity of physical factors, the adaptation of functional factors to the needs of the residents, the creation of conditions for socializing-participation and sociability in the neighborhood and maintaining the security, identity and memories of the residents. Spatial capabilities are also through adaptation and coordination, and Flexibility strategies are created against developments and changes and increase spatial resilience.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The author contributed equally to the conceptualization and writing of the article. The author approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The author is grateful to all the persons for their scientific consulting in this paper

علمی پژوهشی

بررسی تأثیر دلبستگی مکان بر تاب آوری فضایی محلات سنتی کرمانشاه با تأکید بر قابلیت های فضایی (مورد پژوهی: محله چنانی کرمانشاه)

فائزه طاهری سرمد*^۱ ^۱ استادیار، گروه معماری، واحد اسلام آباد غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام آباد غرب، ایران.[10.22080/usfs.2025.26392.2402](https://doi.org/10.22080/usfs.2025.26392.2402)

چکیده

محله سنتی چنانی در شهر کرمانشاه از جمله فضاهایی است که همچنان تاب آور بوده است. به نظر می رسد تاب آوری این فضاها به واسطه دلبستگی به مکان که برخاسته از فعالیت و تعاملات بین انسان-مکان و انسان-انسان است ایجاد شده و درک چگونگی آن سبب بهبود اختلالات موجود در تاب آوری فضاهای معاصر می گردد. لذا این پژوهش با هدف بررسی میزان تأثیر مؤلفه دلبستگی مکان و قابلیت های فضایی بر تاب آوری فضایی محله چنانی به منظور ارتقای پایداری و هویت شهری انجام گرفته است. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی می باشد که ابتدا به بخش نظری پژوهش با استفاده مطالعات اسنادی و منابع کتابخانه ای می پردازد، سپس متغیرهای دلبستگی مکان و قابلیت های فضایی به عنوان متغیر مستقل و متغیرهای تاب آوری به عنوان متغیر وابسته مورد سنجش قرار می گیرد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش مشاهده میدانی و پرسشنامه (طیف لیکرت) و مصاحبه می باشد. حجم نمونه براساس فرمول کوکران تعداد ۳۱۳ نفر از ساکنان محله سنتی چنانی کرمانشاه انتخاب و ضریب آلفای کرونباخ برای سؤالات پژوهش ۰/۸۹۷ محاسبه شده که نمایاگر پایایی پرسشنامه است. برای سنجش و تحلیل داده ها از آزمون t مستقل و برای بررسی میزان اثرگذاری متغیرها از آزمون همبستگی و رگرسیون خطی چند متغیره استفاده شده است. نتایج نشان می دهد که بین مؤلفه های دلبستگی مکان و قابلیت های فضایی با تاب آوری فضایی رابطه معناداری برقرار است و بیشترین تأثیرگذاری مربوط به شاخص کالبدی و اجتماعی دلبستگی مکان و قابلیت تطبیق پذیری می باشد. محله چنانی کرمانشاه به لحاظ تاب آوری فضایی بیشتر تحت تأثیر دلبستگی مکان و پس از آن قابلیت های فضایی قرار دارد. بدین معنی که تاب آوری فضایی از طریق افزایش دلبستگی مکان بین ساکنین و همچنین برخورداری از پتانسیل های و قابلیت های فضایی محقق می شود.

تاریخ دریافت:

۱۴ آذر ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۳ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۳۰ مهر ۱۴۰۴

کلیدواژه ها:

تاب آوری فضایی، دلبستگی مکان، قابلیت فضایی، کرمانشاه

* نویسنده مسئول: فائزه طاهری سرمد

آدرس: گروه معماری، واحد اسلام آباد غرب، دانشگاه آزاد

اسلامی، اسلام آباد غرب، ایران.

تلفن: ۰۹۱۸۸۳۱۰۲۵۶

ایمیل: Fa.Taheri@iau.ac.ir

۱ مقدمه

وجود فضاهای شهری بی‌انگیزه، کسالت‌آور، بی‌کیفیت، غیرانسانی و بی‌معنی که همچنان با لجاجت راه خویش را ادامه می‌دهند از مشخصه‌های شهرهای امروزی است که توسعه نامناسب، تضعیف حس مکان و دلبستگی به آن موجب تغییر در احساس و تصور مردم از این مکان‌ها شده است. در واقع در اغلب موارد، تغییرات در محیط فیزیکی، نوع کاربری و فعالیت‌ها، موجب از بین رفتن ارزش‌ها و معناها می‌شود، مخصوصاً برای کسانی که مدت طولانی به یک محیط وابسته شده‌اند (سجادزاده، ۱۳۹۲). از آنجایی که معنا و دلبستگی، از خواص مکان است، فقدان آن مکان، موجب ضعیف شدن حس مکان و هویت آن می‌شود.

تحقیقات موجود نشان می‌دهد، بین تاب‌آوری فضایی و هویت سیستم شهری ارتباط نزدیکی وجود دارد (Erkip et al., 2014). تاب‌آوری شهری در مطالعات اخیر به عنوان ظرفیت سیستم‌ها و جوامع برای زنده ماندن، تطبیق و رشد با وجود فشارها و شوک‌های فزاینده‌ای که ممکن است با آن‌ها روبرو شوند، تعریف شده است (Morrow et al., 2016). تاب‌آوری علاوه بر تجزیه و تحلیل شرایط قرارگیری در معرض خطر و دوره‌های بهبود و سازماندهی مجدد، شامل تحلیل ویژگی‌های جامعه نیز می‌شود و از این رو تاب‌آوری فراتر از آسیب‌پذیری تصور می‌شود (Desouza & Flancery, 2013).

با این توصیف هنگامی که مکان به عنوان عنصر اصلی تشکیل‌دهنده شهرها، در معرض تهدید قرار می‌گیرد و یا غیرقابل دسترس می‌شود، آگاهی افراد نسبت به فایده‌های آن افزایش می‌یابد (Cheng & Chou, 2015). دلبستگی به مکان، رابطه نمادین ایجاد شده توسط افراد نسبت به مکان است که معنای احساسی، عاطفی و فرهنگی مشترکی به یک فضای خاص می‌دهد و مبنایی برای درک فرد و گروه نسبت به محیط است. بین میزان دلبستگی و توجه

او به مکان، ارتباطی مستقیم وجود دارد که این متأثر از مجموعه فعالیت‌ها و تعاملات بین انسان-مکان و انسان-انسان در یک مکان خاص است (Low & Altman, 1992). دلبستگی مکان به عنوان یکی از معیارهای هویت شهری است و با توجه به عمر کوتاه ساخت‌وسازهای معاصر و وجود فضاهای متروک و بدون کاربر در سطح شهر، می‌توان چنین پنداشت که تداوم و تاب‌آوری برخی از فضاهای گذشته تا به امروز برگرفته از دلبستگی به مکان می‌باشد.

محله سنتی چنانی کرمانشاه از جمله این مکان‌ها است که با وجود معضلات، از گذشته تا به امروز همچنان پا برجا بوده و به نظر می‌رسد که دلبستگی به مکان در تاب‌آوری این محله مؤثر بوده است. لذا پژوهش حاضر با این هدف که ارزیابی و شناخت معیارهای هویت و پایداری شهری در فضاهای تاب‌آور به جا مانده از گذشته می‌تواند به ارائه معیارها و راهکارهایی برای تاب‌آور ساختن فضاهای معاصر منجر شود و با این پیش‌فرض که دلبستگی به مکان رابطه معناداری با تاب‌آوری فضایی دارد، سعی بر پرداختن به این موضوع نموده و به منظور آزمون فرضیه، محله سنتی چنانی کرمانشاه را که به عنوان نمود فضایی که حیات و پویایی نسل‌ها در آن تداوم دارد و با توجه به نیازها و نگرش‌های زمانه در طول دوره‌های مختلف و با استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های فضایی، خود را با تغییرات منطبق و هویت خود را حفظ نماید، برای سنجش انتخاب گردید. بر این مبنا پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها است: چه رابطه‌ای بین معیارهای دلبستگی مکان، قابلیت فضایی و تاب‌آوری فضایی وجود دارد؟ و میزان تأثیرگذاری متغیرها بر تاب‌آوری فضایی چقدر است؟ بدین ترتیب پس از بررسی پیشینه پژوهش، به بیان بخش نظری پژوهش که شامل بررسی تاب‌آوری، دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی است، پرداخته و سپس براساس مؤلفه‌های تاب‌آوری، دلبستگی مکان و قابلیت‌های

¹ Sajjadzadeh

فضایی، به ارزیابی موضوع در محله چنانی کرمانشاه می‌پردازد.

۲ مبانی نظری

۲.۱ پیشینه پژوهش

با توجه به موضوع پژوهش نگارنده پیشینه پژوهش را در دو مبحث دل‌بستگی به مکان و تاب‌آوری فضایی مورد بررسی قرار داده است و از این میان، به بیان پژوهش‌هایی که مرتبط با موضوع و توصیف‌گر مسئله پژوهش است، می‌پردازد:

در بحث دل‌بستگی به مکان، سجادزاده (۲۰۱۳) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «نقش دل‌بستگی به مکان در هویت‌بخشی به میدان‌های شهری» عدم وجود هویت مکانی و دل‌بستگی به مکان را از عوامل ضعف فضاها و معاصر بیان کرده و عوامل احساسی، معنایی و عملکردی دل‌بستگی به مکان را در میدان آرامگاه شهر همدان مورد بررسی قرار می‌دهد که ارزیابی شاخص‌ها در میدان بالا بوده است و نشان می‌دهد رابطه معناداری بین دل‌بستگی به مکان و هویت مکانی وجود دارد. زمانی و هنرور^۱ (۲۰۱۷) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دل‌بستگی مکانی در محله‌های شهری» ضمن اشاره به اهمیت محله و نقش دل‌بستگی مکان در ایجاد هویت مکانی، محله‌های معاصر را فاقد هویت دانسته و به بررسی ابعاد شناختی، احساسی و رفتاری دل‌بستگی مکان در محله‌های دردشت، چهارسوقی‌ها، ملاصدرا و دوطفلان شهر اصفهان پرداخته است و ۸ درون مایه اصلی صمیمیت اجتماع محلی، هویت اجتماعی، مذهب، شأن، تداوم فضا-زمان، حفظ بصری، پاسخ-دهندگی و طول مدت سکونت را به عنوان عوامل اصلی دل‌بستگی مکانی در محله‌های مورد مطالعه شناسایی کرده است. مجتبوی^۲ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش اکتشافی کیفی- کمی با عنوان «واکاوی

عوامل مؤثر در ایجاد دل‌بستگی به مکان در بازار» مؤلفه‌های مؤثر بر دل‌بستگی به مکان را شامل مؤلفه‌های مکانی و انسانی بیان کرده و به ارزیابی این مؤلفه‌ها در بازار تجریش پرداخته است که از میان مؤلفه‌های مکانی، عوامل کالبدی مکان و از میان مؤلفه‌های انسانی، عوامل ادراکی بیشترین تأثیر را در دل‌بستگی به بازار دارند. ابراهیمی حسنکلو^۳ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «بررسی ابعاد مؤثر بر سنجش میزان دل‌بستگی ساکنان به محله‌های مسکونی» فقدان دل‌بستگی به مکان را از بارزترین مشکلات شهرسازی معاصر بیان می‌کند و ابعاد دل‌بستگی مکان را شامل چهار بعد هویت مکانی، وابستگی مکانی، پیوند اجتماعی با مکان و عاطفه مکانی معرفی کرده و به ارزیابی آن در محله هفت چنار تهران پرداخته است که عاطفه مکانی و پیوند اجتماعی با مکان بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری دل‌بستگی به مکان داشته‌اند.

همچنین در بحث تاب‌آوری فضایی، شیرانی^۴ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «تاب‌آوری فضایی بازارهای سنتی مورد پژوهی: بازار قیصریه اصفهان» دو بعد کالبدی و اجتماعی بازار را مدنظر قرار داده و عوامل مؤثر بر تاب‌آوری را از بعد کالبدی شامل ساخت انعطاف-پذیر و مستحکم بازار به همراه مرمت مستمر که از طریق نسبت مطلوب توده و فضا، مدول‌سازی، استفاده از مصالح بومی و فرم متناسب با کاربری حاصل شده، شناسایی کرده و از بعد اجتماعی نیز، وجود کاربری‌های متنوع، هویت، آسایش محیطی و عوامل زیبایی‌شناختی، دسترسی و حرکت آسان و سرانجام تعلق خاطر به مکان را مؤثر دانسته است. غلامی^۵ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «سنجش و ارزیابی میزان تاب‌آوری فضایی محلات مرکزی شهر کاشان در برابر زلزله» سه شاخص اجتماعی، اقتصادی و کالبدی تاب‌آوری را مورد ارزیابی قرار داده و با وضع ایده‌آل تاب‌آوری

⁴ Shirani

⁵ Gholami

¹ Zamani & Honarvar

² Mojtavabi

³ Ebrahimi Hasanakloo

کاربری شهر، تاب‌آوری مورفولوژیکی را در فضای شهری، عملکرد را در سایت‌های شهری، و میزان بهره تاب‌آوری را در فضاهای شهری بیان می‌کند و این عوامل را در شهر هاربین-چانگچون چین مورد بررسی قرار می‌دهد که نشان می‌دهد به طور کلی تاب‌آوری فضایی در این شهر کاهش یافته است (جدول ۱).

با توجه به اهمیت دلبستگی به مکان در ایجاد هویت مکانی، در پژوهش‌های انجام گرفته دلبستگی به مکان و تاب‌آوری فضایی در شرایط پس از سانحه و یا در محله‌های معاصر که خود تاب‌آور نیستند بررسی شده است. حال آنکه هویت و پایداری شهری را باید با توجه به معیارها و فرهنگ و بوم خاص هر شهر در فضاهای به جا مانده از گذشته بررسی نمود که در واقع تاب‌آور بودن و تداوم حیات این فضاها، خود نمودی از پایداری زندگی شهری است و می‌تواند در تاب‌آور ساختن فضاهای معاصر مؤثر باشد. لذا با توجه به ضرورت این امر، هدف این پژوهش سنجش تأثیر دلبستگی به مکان و قابلیت‌های فضایی بر تاب‌آوری فضایی در محله سنتی چنانی کرمانشاه می‌باشد که این محله در طول زمان و با وجود معضلات همچنان پا برجا مانده است.

مورد مقایسه قرار می‌دهد که متغیرهای اجتماعی و اقتصادی بیشترین تأثیر را در میزان تاب‌آوری محلات داشته‌اند. خیام‌باشی^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «نقش مورفولوژی و آمایش شهری در ارتقاء تاب‌آوری کالبدی-فضایی» میزان تاب‌آوری کالبدی-فضایی شهر اصفهان را از ابعاد کیفیت مسکن، کیفیت زیرساخت‌های شهری، آمایش و مورفولوژی و دسترسی مورد سنجش قرار می‌دهد و شاخص آمایش و مورفولوژی در اولویت ارتقاء تاب‌آوری قرار گرفته است. شفیعی دستجردی^۲ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «تبیین انگاشت تاب‌آوری فضایی در طراحی شهری، یک مرور نظام‌مند کیفی» بیان می‌کند که فضایی بودن تاب‌آوری بر جنبه‌های مکانی و محلی سیستم‌های شهری تأکید دارد و تعاملات و تبادلات درون مقیاس و بین مقیاس، تطبیق‌پذیری، تغییرپذیری، نوآوری و خلاقیت، هم تکامل بودن و هویت مکان را از ویژگی‌ها و جنبه‌های تاب‌آوری فضایی دانسته است. ما^۳ و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهش توصیفی-تحلیلی با عنوان «ارزیابی تاب‌آوری فضایی شهری و تأثیر عوامل آن» که پنج عامل ارزیابی تاب‌آوری فضایی شهری شامل مقیاس تاب‌آوری را در فضای شهری، شدت تاب‌آوری را در

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

³ Ma

¹ Khayambashi

² Shafeie dastjordi

جدول ۱. بررسی مدل‌ها و عوامل مورد بررسی در برخی پژوهش‌های پیشین.

عوامل مورد بررسی	نمونه موردی	مدل-روش	پژوهشگر	
عوامل احساسی، معنایی و عملکردی دلبستگی به مکان	میدان آرامگاه همدان	تحلیل کیفی	سجادزاده (۲۰۱۳)	مبحث دلبستگی به مکان
بعد شناختی، بعد احساسی . بعد رفتاری دلبستگی به مکان	محله‌های دردشت، چهارسوقی‌ها، ملاصدرا و دوطفلان شهر اصفهان	تحلیل محتوایی	زمانی و هنرور (۲۰۱۷)	
مؤلفه‌های مکانی، انسانی و زمانی دلبستگی به مکان	بازار تجریش تهران	روش ترکیبی اکتشافی (کمی-کیفی)	مجتبوی و همکاران (۲۰۲۱)	
چهار بعد هویت مکانی، وابستگی مکانی، دلبستگی عاطفی با مکان و پیوند اجتماعی با مکان در شکل‌گیری دلبستگی به مکان	محله هفت چنار تهران	تحلیل کیفی و مدل معادلات ساختاری	ابراهیمی حسنکلو و همکاران (۲۰۲۱)	
عوامل مؤثر بر تاب‌آوری از بعد کالبدی، ساخت انعطاف‌پذیر و مستحکم بازار به همراه مرمت مستمر که از طریق نسبت مطلوب توده و فضا، مدول‌سازی، استفاده از مصالح بومی و فرم متناسب با کاربری و از بعد اجتماعی، وجود کاربری‌های متنوع، هویت، آسایش محیطی و عوامل زیبایی-شناختی، دسترسی و حرکت آسان و سرانجام تعلق خاطر به مکان	بازار قیصریه	تحلیل محتوایی استقرایی	شیرانی و همکاران (۲۰۱۷)	مبحث تاب‌آوری فضایی
ارزیابی سه شاخص اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و مقایسه با وضع ایده‌آل تاب‌آوری	محلات مرکزی کاشان	مدل‌یابی ساختاری و رگرسیون	غلامی و همکاران (۲۰۲۱)	
میزان تاب‌آوری کالبدی- فضایی شهر اصفهان را از ابعاد کیفیت مسکن، کیفیت زیرساخت-های شهری، آمایش و مورفولوژی و دسترسی ویژگی‌ها و جنبه‌های تاب‌آوری فضایی شامل تعاملات و تبادلات درون مقیاس و بین مقیاس، تطبیق‌پذیری، تغییرپذیری، نوآوری و خلاقیت، هم تکامل بودن و هویت مکان	شهر اصفهان	روش دلفی و مدل رگرسیون	خیام‌باشی و همکاران (۲۰۲۱)	
ارزیابی تاب‌آوری فضایی شهری با پنج عامل مقیاس تاب‌آوری در فضای شهری، شدت تاب‌آوری در کاربری شهر، تاب‌آوری مورفولوژیکی را در فضای شهری، عملکرد در سایت‌های شهری، و میزان بهره تاب‌آوری در فضاهای شهری	شهر هاربین چین	تحلیل کیفی	شفیعی دستجردی و همکاران (۲۰۲۲)	
		روش آنتروپی	ما و همکاران (۲۰۲۲)	

منبع: نگارنده

۲،۲ مفهوم تاب‌آوری فضایی

امروزه تاب‌آوری در بسیاری از حوزه‌های علوم فنی، انسانی، و شهرسازی به یک مفهوم اصلی تبدیل شده است. این واژه به مفهوم «بازگشت به وضعیت گذشته» است و حتی «توانایی بازگشت آسان و بی‌درنگ به وضعیت پیشین» معنا شده است (لک^۱، ۲۰۱۳).

مفهوم تاب‌آوری فضایی، چند دهه پس از بیان مفهوم تاب‌آوری معرفی شد و تاب‌آوری فضایی «ظرفیت پویا برای مقابله با اختلال و حفظ آستانه‌ها در مقیاس‌های فضایی بزرگتر از اکوسیستم‌های فردی است». در واقع تاب‌آوری فضایی نخستین بار به عنوان ظرفیت پویا برای مقابله با اختلالات و اجتناب از قلمروها مورد استفاده قرار گرفت (Nyström & Folke, 2001). بعد فضایی تاب‌آوری به عنوان تعامل در مقیاس‌های مختلف، بین خواص فضایی سیستم و اجزای مختلف سازنده سیستم بررسی می‌شود که معمولاً در تعاریف تاب‌آوری نیز گنجانده شده است (Cumming, 2011) و به موضوع تداوم حیات فضاها با حفظ هویت می‌پردازد (شیرانی و همکاران، ۲۰۱۷) که بیانگر احتمال استفاده‌های متفاوت، قابلیت‌ها، تطبیق‌ها و پذیرفتن تغییرات بدون تغییر هویت است (Kämholm et al., 2014). به عبارتی تاب‌آوری فضایی به عنوان توانایی سیستم برای حفظ هویتش

است (Cumming, 2011). در کل فضاهای تاب‌آور با حفظ و تداوم اجزا و روابط اساسی در طول زمان مساوی پنداشته شده‌اند (Speranza et al., 2014). با جمع‌بندی نظریات پژوهشگران، مؤلفه‌ها و ریزمؤلفه‌های فضای تاب‌آور در جدول (شماره ۲) بیان شده است.

تاب‌آوری امروزه به عنوان یک ویژگی ضروری برای توسعه شهرها در نظر گرفته می‌شود و مکان به عنوان مؤلفه‌ی اصلی تشکیل‌دهنده بافت شهری، نقش مهمی در بقا و توسعه سیستم‌های شهری در مقیاس محلی دارد. در ادبیات تاب‌آوری فضایی، مفاهیمی نظیر: شبکه چند مقیاسی (دلالت داشتن بر مقیاس‌های مختلف شهری) و تعاملات و تبادلات بین آن‌ها، تطبیق‌پذیری مکان در مقابل ثبات دائمی و تغییرناپذیری، نوآوری و خلاقیت اجتماعات محلی، هم‌زمانی و هم‌تکاملی بین فرم شهر، هویت مکان، برای تقویت تاب‌آوری مکان و ایجاد زیست‌پذیری و سرزندگی مکان‌ها تحت شرایط متغیر اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، مشهود است (Sharifi & Yamagata, 2018). بنابر تعاریف این بینش‌های پنج‌گانه، هویت مکان به عنوان هسته مرکزی سیستم‌های شهری در مقیاس محله و مکان مورد تأکید تاب‌آوری فضایی است که به وسیله ظرفیت تطبیقی، امکان هم‌تکاملی همه عناصر مکان میسر می‌شود.

¹ Lak

جدول ۲. مؤلفه‌ها و ریزمؤلفه‌های فضای تاب‌آور

مؤلفه‌ها	ریزمؤلفه‌ها	مأخذ
تداوم	عملکرد و فعالیت	Kämholm et al., 2014
	کالبد	Speranza et al., 2014 و Cumming, 2011
	معنا	Kämholm et al., 2014 و Cumming, 2011
رضایت کاربران	پاسخگوی نیازها، خواسته‌ها و تمایلات استفاده‌کنندگان	Rao & Kämholm et al., 2014 و Summers, 2016
پویایی	پویایی فضایی	Cumming, 2011

تاب‌آوری از دیدگاه هویت مکان

تاب‌آوری اخیراً با هدف «افزایش ظرفیت تطبیق-پذیری مکان‌ها» با تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی مفهوم‌سازی شده است (Chelleri et al., 2015) و طراحی شهری تاب‌آور رویکردی برای تقویت یک مکان، یک جامعه یا یک شهر برای انطباق با تغییرات آینده تعریف شده است (Yang & Quan, 2016). با تحلیل مطالعات مشاهده می‌شود که موضوع هویت مکان و حافظه مکان در کانون ویژگی-های درونی سیستم قرار دارد (Lak et al., 2020). این موضوع بیانگر این است که چگونه زمینه محیطی و محلی توانایی تاب‌آوری یک مکان را تقویت می‌کند و از این رو تاب‌آوری فضایی کیفیتی است که توان یکپارچه‌سازی مکان و زمینه محیطی را از طریق اتصال نرم و منعطف اجزاء دارد. هویت مکان در رویارویی با تغییرات در عین تطبیق‌پذیری، به مثابه یک رشته متصل‌کننده، همه اجزاء را در چارچوب نقش معنایی خود در مکان بازتعریف می‌کند (Allen et al., 2016). مفهوم تاب‌آوری فضایی در یک شبکه به هم پیوسته فضایی اجتماعی-اکولوژیکی مطرح می‌شود و ظرفیت مکان برای حفظ یکپارچگی و کارکردهای خود در مواجه با تغییرات محیطی را نشان می‌دهد (Liao, 2012).

تاب‌آوری از دیدگاه تطبیق‌پذیری

ظرفیت تطبیق‌پذیری یک ویژگی کلیدی تاب‌آوری است. تطبیق‌پذیری در زمینه تاب‌آوری اقلیمی به مفهوم تعدیل در سیستم‌های طبیعی یا انسانی در پاسخ به مخاطرات محیطی است که منجر به کاهش آسیب‌ها و استفاده از فرصت‌ها است (IPCC, 2001). در ادبیات برنامه‌ریزی، ظهور تاب‌آوری در رابطه با تطبیق‌پذیری با تغییرات اقلیمی است و بسیاری تاب‌آوری را یک پل ارتباطی بین برنامه‌ریزی شهری و تطبیق‌پذیری می‌دانند (Davoudi et al., 2012). به طور خاص، در حوزه طراحی شهری، محیط ساخته شده فرم‌ها (یا عملکردی‌های) جدید یا مقاوم‌سازی شده را از طریق تغییرات تدریجی، در خود جای می‌دهد تا با تغییرات اقلیمی و عدم قطعیت ناشی از آن تطبیق‌پذیر شود (Leon & March, 2014).

در هر محدوده، بهبود ظرفیت تطبیق‌پذیری یک سیستم می‌تواند قرار گرفتن در معرض تغییرات را کاهش دهد، در نتیجه آسیب‌پذیری سیستم را کاهش داده و توانایی آن را برای مقابله با عدم قطعیت و به عبارت دیگر، تاب‌آوری سیستم را بهبود می‌بخشد (Adger, 2006). در حالی که تطبیق-پذیری در مقیاس‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است، پژوهش‌ها با موضوع تطبیق‌پذیری، اغلب اقدامات محلی را در اولویت قرار می‌دهند که در آن

با توجه به اینکه مطالعه حاضر در بررسی موضوع پژوهش، بیشتر منعکس‌کننده مفهوم تطبیق‌پذیری و هویت مکان به عنوان قابلیت‌های تعیین‌کننده برای تاب‌آوری فضایی است، با واکاوی این دیدگاه و بررسی مؤلفه‌های قابلیت فضایی که شامل انعطاف‌پذیری، تطبیق‌پذیری، واکنش‌پذیری و تغییرپذیری است، توانایی انعطاف‌پذیری و تطبیق‌پذیری به عنوان قابلیت‌های تعیین‌کننده برای تاب‌آوری فضا استخراج شد و با در نظر گرفتن این دو قابلیت در بُعد فضایی تاب‌آوری در جدول (شماره ۳) ریز مؤلفه‌های این قابلیت‌ها بیان شده است.

برنامه‌ریزی محلی و مکان مبنا نقش مهمی در دستیابی به تطبیق‌پذیری موفق ایفا می‌کند (Measham et al., 2011). تاب‌آوری فضایی یک مکان با ویژگی تطبیقی آن و در تحول از وضعیت فعلی به حالت جدید مشخص می‌شود. در یک سیستم تاب‌آور ارتباط بین عناصر و اجزاء مکان اهمیت خاصی دارد به نحوی که نرم و منعطف بودن روابط در مقیاس محلی و فراتر از آن، مورد تأکید است (Cumming & Epstein, 2020) چرا که در اثر تغییر، قرار است عملکردهای گذشته و یا عملکردهای متحول شده با هزینه کمتری فعال شوند (Barnes & Nel, 2017).

جدول ۳. قابلیت‌های فضایی مؤثر بر تاب‌آوری و ریزمؤلفه‌های آن

قابلیت	ریزمؤلفه‌ها	مأخذ
انعطاف‌پذیری	چند ظرفیتی، سیالیت	Kämholm et al., 2014
	حس تعلق به مکان	شیرانی و همکاران، ۱۳۹۶
	مدول‌سازی، تناسب مطلوب توده به فضا، فرم مطلوب و متناسب با کاربری	شیرانی و همکاران، ۱۳۹۶
	تنوع	Kämholm et al., 2014; Dolega & Celinska-Janowicz, 2015
	فعالیت، عرضه، خدمات کاربری	شیرانی و همکاران، ۱۳۹۶
تطبیق‌پذیری	توانایی نهادها و شبکه در یادگیری و تجربه، انعطاف در تصمیم و حل مشکل	Colburn & Seara, 2011
	رشد، بازجهت‌دهی	Dolega & Celinska-Janowicz, 2015
	دسترسی و حرکت آسان	Rao & Summers, 2016 ; Dolega & Celinska-Janowicz, 2015
	پیکربندی محدود	Dolega & Celinska-Janowicz, 2015; Wrigley & Dolega, 2011
	تعامل بین خواص فضایی سیستم و اجزای مختلف سازنده سیستم	Cumming, 2011
	جذابیت‌های محلی، نشانه‌ها و سمبل‌ها	Rao & Summers, 2016; Cachinho, 2014
	سرمایه اجتماعی	شیرانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ Cumming, 2011
	تعهدات، همبستگی، ارتباطات	Bernier & Meinzen-Dick, 2014
	آگاهی و به کارگیری تجربه مشترک، خاطرات و تاریخ مشترک	Bernier & Meinzen-Dick, 2014; Cumming, 2011; Colburn & Seara, 2011

۲٫۳ دلبستگی مکان

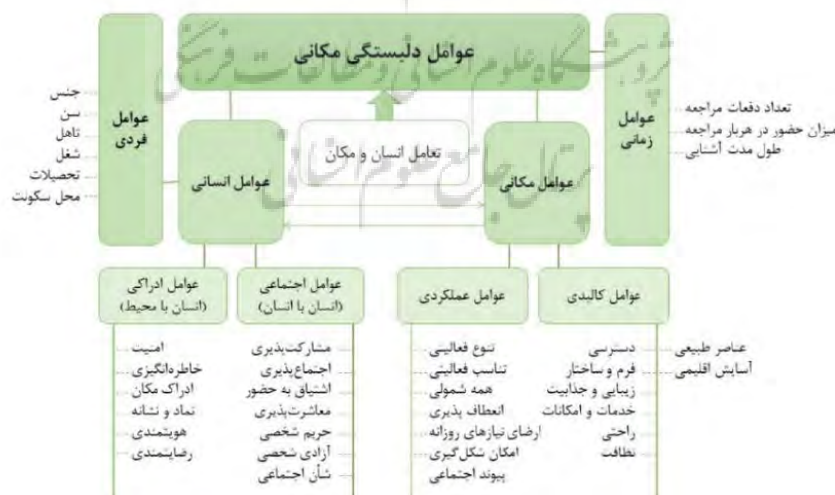
دلبستگی مکان از مهم‌ترین جنبه‌های ارتباط انسان و مکان است که باید از سوی معماران، طراحان و برنامه‌ریزان شهری مورد توجه قرار گیرد. دلبستگی به مکان در بسیاری از رشته‌ها کاربرد داشته، به همین دلیل تعاریف متنوعی برای آن شکل گرفته است. در اکثر موارد بین پژوهشگران اتفاق نظر وجود دارد که دلبستگی مکانی، مفهومی چند وجهی است (Scannell & Gifford, 2010). رابطه انسان و مکان، توسط شامای در هفت سطح بی‌تفاوتی نسبت به مکان، آگاهی از قرارگیری در یک مکان، تعلق به مکان، دلبستگی به مکان، یکی شده با اهداف مکان، حضور در مکان و فداکاری برای مکان، طبقه‌بندی شده که دلبستگی به مکان از مهمترین این سطوح است که رابطه عملکردی و عاطفی مابین انسان و مکان را دربرمی‌گیرد (Shamai, 1991). در واقع دلبستگی مکانی، یک بُعد از حس مکان است (Stedman, 2003) و مثل یک زنجیر، افراد و محیط‌های معنادار را به یکدیگر پیوند می‌دهد (Low & Altman, 1992).

حس دلبستگی به مکان از تعاملات بین انسان و مکان به لحاظ شناختی، عاطفی و عملکردی، در گذر زمان پدید می‌آید و هرچه میزان این تعاملات بیشتر

باشد، حس دلبستگی عمیق‌تری، ایجاد می‌شود. طبق نظر روبینستین و پارمل، فرآیند شکل‌گیری دلبستگی به مکان باعث می‌شود فضا برای فرد به مکان تبدیل شود و در این فرایند، افراد به مکان، معنا و هویت می‌بخشند (Rubinstein & Parmelee, 1992). بنیتو و همکارانش معتقدند، دلبستگی به مکان حاصل درگیری عاطفی شخصی با مکانی خاص است و فرد بخشی از هویت مکان را تشکیل می‌دهد که این امر در خلال تعاملات اجتماعی و روانشناختی بین فرد و مکان ایجاد شده و باعث ایجاد حس علاقه به مکان می‌شود (Bonaiuto et al., 1999).

عوامل مؤثر بر دلبستگی مکان

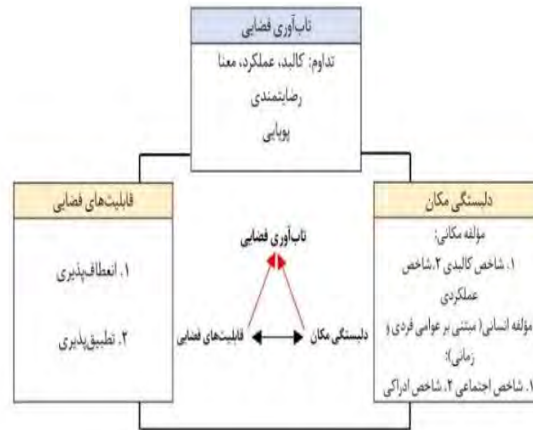
با توجه به ادبیات موجود در مورد دلبستگی، انسان و مکان بر یکدیگر تأثیر دو سویه دارند و این رابطه دو طرفه در گذر زمان، دلبستگی را به مکان ایجاد می‌کند. در ایجاد دلبستگی به مکان، سه گروه از مؤلفه‌ها تأثیرگذارند که شامل مؤلفه مکانی با شاخص‌های کالبدی و عملکردی-فعالیتی، مؤلفه انسانی با شاخص‌های فردی، اجتماعی و ادراکی و مؤلفه زمانی هستند (مجتبوی^۱ و همکاران، ۲۰۲۱) (شکل شماره ۱).

شکل ۱. عوامل مؤثر بر دلبستگی مکان برگرفته از (مجتبوی^۲ و همکاران، ۲۰۲۱)

² Mojtabavi et al

¹ Mojtabavi

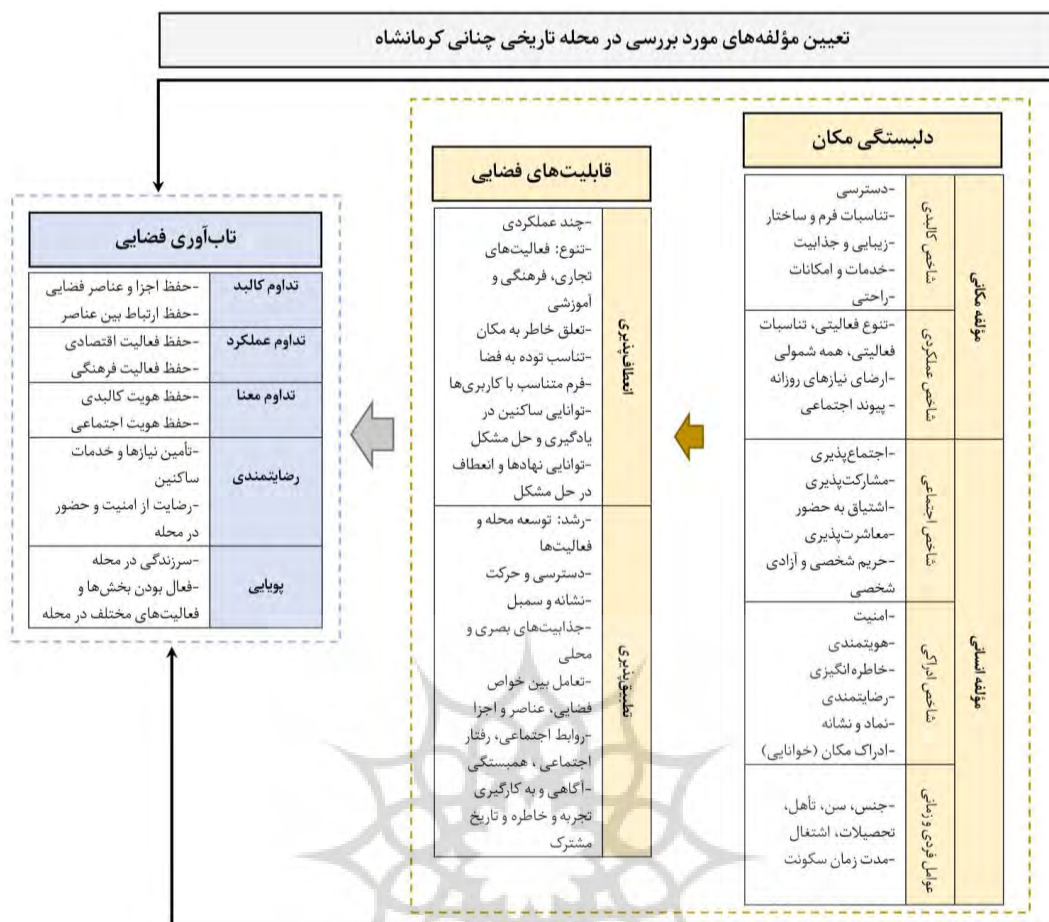
شکل ۲. مدل نظری پژوهش (نگارنده)

نمونه ۳۱۳ نفر از ساکنین محله (بخش مرکزی محله چنانی) و شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت تصافی است. ارزیابی روایی توسط کارشناسان و پایایی با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۹۷ در نظر گرفته شده است. متغیرهای مستقل پژوهش شامل مؤلفه مکانی (شاخص کالبدی، و شاخص عملکردی) و مؤلفه انسانی مبتنی بر عوامل فردی و زمانی (شاخص اجتماعی و شاخص ادراکی) برای دلبستگی مکان و مؤلفه‌های تطبیق‌پذیری و انعطاف‌پذیری برای قابلیت‌های فضایی و متغیر وابسته پژوهش تاب‌آوری فضایی است.

در نهایت اطلاعات مورد نیاز از پرسشنامه‌ها استخراج و داده‌ها پس از کمی کردن گویه‌های طیف لیکرت، برای رسیدن به اهداف تحقیق مورد تجزیه و تحلیل آماری با استفاده از نرم‌افزار SPSS قرار گرفت. برای تحلیل داده‌ها با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون پارامتریک t تک نمونه‌ای برای تعیین وضعیت موجود، و به منظور آزمون فرضیه پژوهش از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چند متغیره برای بررسی ارتباط میان متغیرها و تحلیل میزان اثرگذاری متغیرهای مستقل بر وابسته بهره گرفته شده است. نمودار (شکل شماره ۴) فرآیند پژوهش را نمایش می‌دهد.

۳ روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی است. در بخش دیدگاه نظری و مروری بر مطالعات پیشین از روش توصیفی و دستیابی به روابط بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته مبتنی بر تحلیل پرسشنامه‌ها از طریق همبستگی و به لحاظ زمانی جزو تحقیقات مقطعی آینده‌نگر محسوب می‌شود. چارچوب نظری پژوهش ابتدا مروری بر ادبیات موضوع پژوهش می‌باشد که با هدف بررسی و شناخت بیشتر موضوع ابتدا به تعریف مفاهیم و مؤلفه‌های تاب‌آوری فضایی، دلبستگی مکان، و قابلیت‌های فضایی می‌پردازد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش مشاهده میدانی، پرسشنامه در طیف لیکرت پنج مقیاسی (خیلی زیاد تا خیلی کم) و مصاحبه می‌باشد. بدین ترتیب که ابتدا مؤلفه‌های مورد سنجش برای متغیرهای مستقل و وابسته پس از بازدید میدانی مشخص و سپس پرسشنامه‌ها تدوین گردید. پرسشنامه پژوهش مبتنی بر متغیرهای تحقیق با ۲۰ سؤال برای سنجش دلبستگی مکان، ۱۵ سؤال برای سنجش قابلیت‌های فضایی و ۱۰ سؤال برای سنجش تاب‌آوری فضایی براساس مدل عملیاتی پژوهش (شکل شماره ۳) تنظیم شده است. حجم

شکل ۳. مدل عملیاتی پژوهش (نگارنده)

سنجش روایی و پایایی: برای تعیین روایی و پایایی پرسشنامه بر اساس روش منطقی تعیین روایی مبتنی بر محتوا که در آن کمیت و کیفیت سؤالات توسط ۱۵ کارشناس مورد بررسی و تأیید قرار گرفت و با استفاده از نرم‌افزار SPSS و به کارگیری آلفای کرونباخ پایایی بررسی شده است. به منظور سنجش پایایی پرسشنامه با استفاده از یک نمونه اولیه شامل ۴۰ پرسشنامه پایش آزمونی انجام شد و میزان ضریب اعتماد محاسبه شده به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹۷ است و به دلیل بالاتر بودن از مقدار ۰/۷ نشان‌دهنده پایایی ابزار مورد استفاده می‌باشد.

تعیین حجم نمونه: محله چنانی کرمانشاه که نمونه مورد مطالعه پژوهش می‌باشد دارای جمعیتی برابر با ۱۷۰۰ نفر است (میراث فرهنگی، ۲۰۰۹). به منظور برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است که برای ضریب خطای پنج درصد و سطح اطمینان ۹۵ درصد و در نظر گرفتن q و p برابر ۰/۵، تعداد ۳۱۳ نفر از ساکنین محله چنانی به عنوان نمونه آماری و به صورت تصادفی انتخاب گردید. لازم به ذکر است که با توجه به وسعت محله چنانی، تقسیم‌بندی محله و شرایط متفاوت هر بخش از محله، برای تحلیل بهتر، نمونه‌ها از بخش مرکزی محله چنانی (مرکز محله) انتخاب شده است و به تحلیل این بخش از محله می‌پردازد.

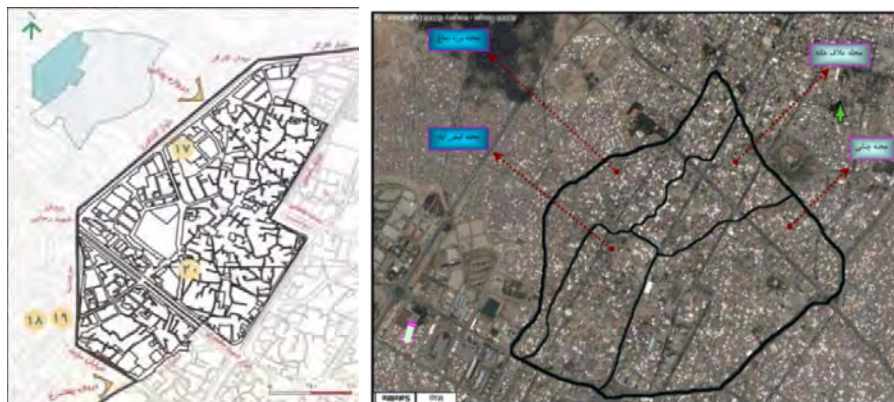
شکل ۴. نمودار فرآیند پژوهش (نگارنده)

محدوده مورد مطالعه

و یکی از پرتددترین خیابان‌ها و اصلی‌ترین مسیر حمل‌ونقل شهر کرمانشاه است و محل سکونت اهل تسنن در کرمانشاه محسوب می‌شود و مسجد شافعی نیز در این خیابان قرار دارد. محله چنانی بر روی توپوگرافی واقع شده است. فرم و تناسب راه-های ارتباطی این محلات نیز نشان می‌دهد که معابری دارای شکل نامنظم و غیرهندسی است و محصوریت زیادی داشته‌اند. این منطقه هنوز بوی مدرنیته نگرفته و دارای مساجدی با قدمتی کهن و خانه‌های قدیمی است که برخی از آن‌ها به ثبت ملی رسیده است و برخی دیگر به دلیل فرسودگی متروک مانده است (آرشیو میراث فرهنگی کرمانشاه، ۲۰۰۹) (شکل شماره ۵).

محله مورد بررسی به نام جوانشیر و نام قدیمی چنانی که هنوز قسمتی از آن را با همان نام می‌خوانند، یکی از محلات تاریخی بافت قاجاری کرمانشاه است؛ که از جنوب به خیابان سیروس از شمال به خیابان گمرک از غرب به خیابان اربابی و از شرق به علاف‌خانه و بازار محدود می‌شود. در واقع از طریق گذر اصلی با بیشترین عرض به یکی از ورودی‌های اصلی بازار متصل است و مسجد در ابتدای گذر و حد فاصل بازار و محله قرار گرفته است و این محله شامل بخش‌های چنانی شتر گلو، سرتپه، تیمچه و بازار است. خیابان جوانشیر نیز از خیابان‌های اصلی در بافت قدیم کرمانشاه به شمار می‌آید

¹ Kermanshah cultural heritage archive

ب

الف

شکل ۵. الف: عکس هوایی محدوده بافت قاجاری کرمانشاه و محله چنانی ب: انطباق محدوده تقریبی محله چنانی با نقشه وضع موجود برگرفته از (آرشیو میراث فرهنگی کرمانشاه، ۲۰۰۹)

مکان و قابلیت‌های فضایی را در بخش مرکزی محله چنانی مورد سنجش قرار می‌دهد.

از نظر جنسیت ۶۱/۳۴ درصد پاسخ دهندگان مرد و ۳۸/۶۵ درصد پاسخ دهندگان زن هستند. از نظر سنی ۲۹/۱ درصد پاسخ دهندگان در مقطع سنی ۳۰-۴۰ سال و پس از آن ۲۵/۶ درصد پاسخ دهندگان در مقطع سنی ۵۰-۴۰ سال بودند. همچنین ۶۴/۹ درصد پاسخ دهندگان متأهل و ۳۵/۱ درصد مجرد می‌باشند. از نظر اشتغال ۴۸/۸۸ درصد پاسخ دهندگان شاغل (در بخش آزاد) هستند. از نظر تحصیلی ۳۳/۵ درصد پاسخ دهندگان در مقطع لیسانس، و از نظر مدت زمان سکونت نیز ۶۶/۱ درصد پاسخ دهندگان به مدت بیشتر از ۱۵ سال در محله ساکن هستند. جدول (شماره ۴) به بیان مشخصات پاسخ دهندگان می‌پردازد.

۴ یافته‌ها و بحث

برای سنجش و ارزیابی متغیرها در بخش مرکزی محله چنانی بر پایه مدل و معیارهای استخراج شده (شکل شماره ۳) پرسشنامه‌هایی تنظیم و در بین جامعه هدف توزیع شد. سپس یافته‌های به دست آمده از پرسشنامه به صورت تحلیل کمی مورد بررسی و آنالیز قرار گرفت تا بتوان با شناخت عوامل و پتانسیل‌ها به مؤلفه‌های مؤثر بر دوام حیات فضاها دست پیدا کرد.

پرسشنامه مربوطه در دو بخش طراحی شده است. بخش اول شامل سؤالات تشریحی، برای دستیابی به توصیفی از کلیت محله چنانی و شناخت نقشه‌های ذهنی از دیدگاه ساکنین است. بخش دوم شامل سؤالات تستی (بر مبنای طیف لیکرت)، که مؤلفه‌های تاب‌آوری فضایی، دلبستگی

جدول ۴. آمار توصیفی افراد پاسخگو به پرسشنامه

مشخصات	تعداد پاسخ‌گویان	درصد
جنسیت	زن	۳۸/۶۵
	مرد	۶۱/۳۴
تأهل	مجرد	۳۵/۱
	متأهل	۶۴/۹
سن	زیر ۲۰ سال	-
	۲۰-۳۰ سال	۲۲/۴
	۳۰-۴۰ سال	۲۹/۱
	۴۰-۵۰ سال	۲۵/۶
	بالای ۵۰ سال	۲۳
وضعیت اشتغال	شاغل (دولتی)	۱۰/۹
	شاغل (آزاد)	۴۸/۸۸
	خانه‌دار	۳۷/۰۶
	محصل-دانشجو	۳/۲
میزان تحصیلات	زیر دیپلم	-
	دیپلم	۵۰/۸
	لیسانس	۳۳/۵
	فوق لیسانس	۱۵/۷
	دکتری	-
مدت زمان سکونت	۱-۵ سال	۱۴/۴
	۵-۱۰ سال	۳/۲
	۱۰-۱۵ سال	۱۶/۳
	۱۵ سال به بالا	۶۶/۱

منبع: یافته‌های پژوهش

۴/۱ تحلیل نتایج پرسشنامه

های کالبدی، اجتماعی و ادراکی دلبستگی مکان اشاره دارد.

بخش دوم پرسشنامه همانطور که بیان گردید با توجه به وسعت محله تاریخی چنانی، تقسیم‌بندی و تفاوت در ویژگی‌های هر بخش (به گونه‌ای است که هر بخش نیازمند بررسی کامل می‌باشد)، لذا این پژوهش به تحلیل بخش مرکزی محله چنانی (مرکز محله) می‌پردازد.

در بخش تشریحی پرسشنامه، پاسخ‌دهندگان در پاسخ به توصیف محله چنانی در سه گلمه، این محله را با واژگان قدمت، صمیمیت و زیبا توصیف کردند و همچنین از کلمات خاطره‌انگیز و کوچه‌های باریک نیز استفاده شده است. همچنین در پاسخ به سؤالات مربوط به نقشه ذهنی (شناختی)، پاسخ‌دهندگان بیشتر از گره‌ها (میدان جوانشیر، چهارراه جوانشیر) و نشانه‌ها (مسجد شافعی، مسجد میبدی، پل) استفاده کردند. در واقع پاسخ‌سازان در مورد توصیف محله و نقشه ذهنی، به شاخص-

۴/۱/۱ سنجش وضعیت موجود محله چنانی (بخش مرکزی)

براساس داده‌های حاصل، برای سنجش وضعیت موجود متغیرهای پژوهش در محله چنانی از طریق آزمون t تک نمونه‌ای به بررسی وضعیت موجود با توجه به مؤلفه‌های مشخص شده در نمودار (شکل شماره ۳) پرداخته شد.

بررسی میزان دلبستگی مکان: طبق نتایج جدول (شماره ۵) وضعیت دلبستگی مکان در محله چنانی با امتیاز ۳/۲۱ بالاتر از حد میانگین (امتیاز ۳) است. نسبت به میانگین معیار مقایسه، امتیاز میانگین مؤلفه انسانی برابر با ۳/۵۲ و مؤلفه مکانی ۳/۳۰ می‌باشد که مؤلفه انسانی دارای امتیاز میانگین بیشتری است. از بین شاخص‌ها بیشترین امتیاز میانگین مربوط به شاخص ادراکی (از مؤلفه انسانی) با امتیاز ۳/۶۳ و کمترین امتیاز میانگین مربوط به شاخص عملکردی (از مؤلفه مکانی) با امتیاز ۳/۲۳ است. در مجموع با توجه به میانگین آماری و اختلاف میانگین، شاخص ادراکی و شاخص اجتماعی در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارند.

بررسی میزان قابلیت‌های فضایی: طبق نتایج جدول (شماره ۵) وضعیت قابلیت‌های فضایی با امتیاز ۳/۰۴ (حدمیانگین امتیاز ۳) در حد متوسط

است. شاخص قابلیت تطبیق‌پذیری با میانگین امتیاز ۳/۱۹ بالاتر از حد میانگین و شاخص قابلیت انعطاف‌پذیری با میانگین امتیاز ۲/۸۸ پایین‌تر از حد میانگین و نشان‌دهنده آن است که از حد متوسط پایین‌تر می‌باشد و محله دارای وضعیت مطلوب از نظر انعطاف‌پذیری نمی‌باشد که این نارضایتی ناشی از عدم انعطاف در حل مشکل و تصمیم‌گیری توسط ساکنین و نهادهای و فرم و تناسب نامطلوب در فضاهاست.

بررسی میزان تاب‌آوری فضایی: مطابق با نتایج جدول (شماره ۶) و با توجه به میانگین نمونه آماری و اختلاف میانگین، وضعیت تاب‌آوری فضایی با امتیاز ۳/۳۳ در حد بالای متوسط قرار دارد. درواقع میزان برخورداری محله چنانی از تاب‌آوری فضایی بالاتر از حد میانگین (امتیاز ۳) است. بیشترین امتیاز میانگین مربوط به شاخص تداوم عملکرد با امتیاز ۳/۶۳ و پس از آن شاخص تداوم معنا با امتیاز ۳/۵۶ می‌باشد و کمترین امتیاز میانگین مربوط به شاخص رضایت کاربران با امتیاز ۲/۷۷ می‌باشد که پایین‌تر از حد میانگین (امتیاز ۳) می‌باشد و به این معناست که دارای وضعیت مطلوبی نمی‌باشد و بیشترین نارضایتی ناشی از عدم وجود خدمات مورد نیاز ساکنین است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۵. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای ارزیابی وضعیت دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی

مقدار مقایسه = ۳			انحراف معیار	میانگین	متغیرها
t	درجه آزادی	اختلاف میانگین			
۷/۶۴۹*	۳۱۲	۰/۲۱۷	۰/۵۰۳	۳/۲۱	دلبستگی مکان
۸/۲۸۷*	۳۱۲	۰/۳۰۸	۰/۶۵۸	۳/۳۰	۱- مؤلفه مکانی
۱۰/۳۷۶*	۳۱۲	۰/۳۴۳	۰/۵۸۵	۳/۳۴	شاخص کالبدی
۵/۲۶۴*	۳۱۲	۰/۲۳۹	۰/۸۰۵	۳/۲۳	شاخص عملکردی
۱۸/۳۶۷*	۳۱۲	۰/۵۲۴	۰/۵۰۵	۳/۵۲	۲- مؤلفه انسانی (مبتنی بر عوامل فردی و زمانی)
۱۳/۴۷۳*	۳۱۲	۰/۴۱۶	۰/۵۴۶	۳/۴۱	شاخص اجتماعی
۲۰/۳۳۳*	۳۱۲	۰/۶۳۲	۰/۵۵۰	۳/۶۳	شاخص ادراکی
۲/۲۷۷*	۳۱۲	۰/۰۴۱	۰/۳۲۶	۳/۰۴	قابلیت‌های فضایی
۹/۴۹۱*	۳۱۲	۰/۱۹۵	۰/۳۶۳	۳/۱۹	۱- تطبیق‌پذیری
-۵/۱۵۷*	۳۱۲	-۰/۱۱۱	۰/۳۸۱	۲/۸۸	۲- انعطاف‌پذیری

*به مفهوم معناداری در سطح احتمال ۱٪

جدول ۶ نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای ارزیابی وضعیت تاب‌آوری فضایی

مقدار مقایسه = ۳			انحراف معیار	میانگین	متغیرها
t	درجه آزادی	اختلاف میانگین			
۹/۹۸۷*	۳۱۲	۰/۳۳۹	۰/۶۰۱	۳/۳۳	تاب‌آوری فضایی
۵/۷۱۸*	۳۱۲	۰/۲۵۷	۰/۷۹۵	۳/۲۵	۱- تداوم کالبد
۱۷/۵۲۶*	۳۱۲	۰/۶۳۴	۰/۶۴۰	۳/۶۳	۲- تداوم عملکرد
۱۴/۸۳۵*	۳۱۲	۰/۵۶۵	۰/۶۷۴	۳/۵۶	۳- تداوم معنا
-۸/۶۷۳*	۳۱۲	-۰/۲۲۵	۰/۴۵۹	۲/۷۷	۴- رضایت کاربران
۱۰/۸۵۴*	۳۱۲	۰/۴۶۴	۰/۷۵۷	۳/۴۶	۵- پویایی

*به مفهوم معناداری در سطح احتمال ۱٪

۴/۱/۲ تحلیل روابط بین متغیرها

برای سنجش رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته و آزمون فرضیه پژوهش از آزمون همبستگی رگرسیون پیرسون استفاده شده است. مطابق با نتایج به دست آمده در جداول (شماره ۷ و ۸)، رابطه بین متغیرها در سطح احتمال کمتر از یک درصد معنی‌دار است و بین مؤلفه‌ها همبستگی قوی برقرار است.

تحلیل رابطه بین متغیر دلبستگی مکان و تاب‌آوری فضایی: نتایج به دست آمده از جدول (شماره ۷) حاکی از آن است که بین مؤلفه‌های مکانی و انسانی دلبستگی مکان و تاب‌آوری فضایی محله چنانی ارتباط معنی‌داری وجود دارد که نشان‌دهنده رد فرضیه صفر و تأیید فرضیه پژوهش است. بیشترین همبستگی بین مؤلفه شاخص کالبدی - تاب‌آوری ($r = ۰/۸۴۸$) و پس از آن شاخص اجتماعی - تاب‌آوری ($r = ۰/۶۸۷$) و کمترین همبستگی بین

ارتباط معنی‌دار میان قابلیت‌های فضایی و تاب‌آوری فضایی برقرار می‌باشد و میزان همبستگی مربوط به قابلیت تطبیق‌پذیری -تاب‌آوری ($r = 0/686$) از میزان همبستگی مربوط به قابلیت انعطاف‌پذیری -تاب‌آوری ($r = 0/416$) بیشتر است. همچنین در متغیرهای قابلیت‌های فضایی، بین قابلیت تطبیق-پذیری -انعطاف‌پذیری همبستگی با ضریب $0/498$ برقرار است.

شاخص ادراکی -تاب‌آوری ($r = 0/363$) برقرار است و همچنین در میان مؤلفه‌های مکانی و انسانی دلبستگی مکان نیز بیشترین همبستگی بین شاخص اجتماعی-کالبدی با ضریب $0/704$ و کم‌ترین همبستگی بین شاخص ادراکی -عملکردی با ضریب $0/418$ برقرار است.

تحلیل رابطه متغیر قابلیت‌های فضایی و تاب‌آوری فضایی: با توجه به نتایج جدول (شماره ۸)

جدول ۷ نتایج آزمون همبستگی بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان با تاب‌آوری فضایی

متغیرها	مؤلفه مکانی		مؤلفه انسانی	
	شاخص کالبدی	شاخص عملکردی	شاخص اجتماعی	شاخص ادراکی
شاخص عملکردی	$0/594^{**}$	۱		
شاخص اجتماعی	$0/704^{**}$	$0/626^{**}$	۱	
شاخص ادراکی	$0/565^{**}$	$0/418^{**}$	$0/451^{**}$	۱
تاب‌آوری	$0/848^{**}$	$0/629^{**}$	$0/678^{**}$	$0/363^{**}$

**به مفهوم معناداری در سطح احتمال ۱٪

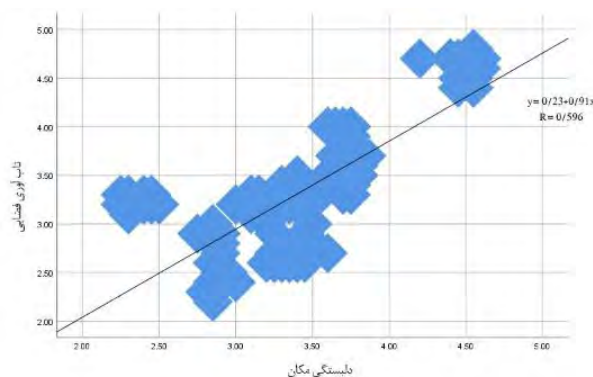
جدول ۸ نتایج آزمون همبستگی بین مؤلفه‌های قابلیت‌های فضایی با تاب‌آوری فضایی

متغیرها	انعطاف‌پذیری	تطبیق‌پذیری
تطبیق‌پذیری	$0/498^{**}$	۱
تاب‌آوری	$0/416^{**}$	$0/686^{**}$

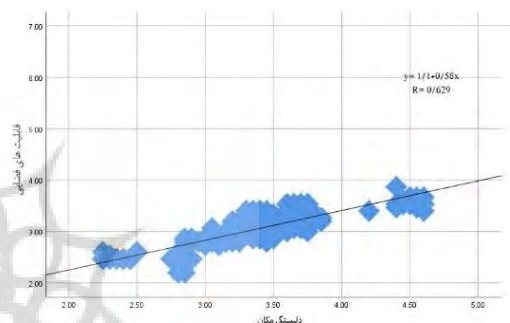
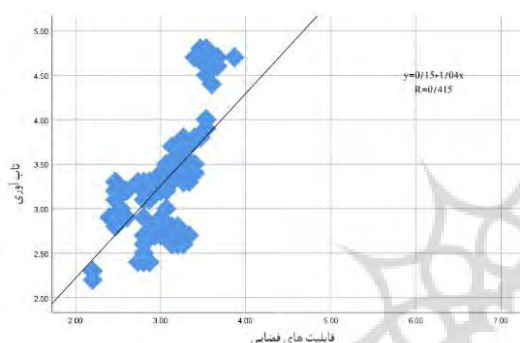
**به مفهوم معناداری در سطح احتمال ۱٪

ضریب $0/415$ برقرار است و اهمیت مؤلفه‌های دلبستگی مکان -تاب‌آوری فضایی بیشتر از مؤلفه‌های قابلیت‌های فضایی -تاب‌آوری است. همچنین بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان -قابلیت‌های فضایی نیز رابطه خطی مثبت برقرار است که این اهمیت بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان -قابلیت‌های فضایی با ضریب $0/629$ برقرار و بیشتر است.

برای بررسی روند ارتباط خطی بین متغیرهای مستقل و وابسته از نمودار پراکندگی استفاده شد، که شکل (شماره ۶ و ۷ و ۸) نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان، قابلیت‌های فضایی و تاب‌آوری فضایی در محله چنانی کرمانشاه ارتباط خطی مثبت وجود دارد و این رابطه بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان -تاب‌آوری فضایی با ضریب $0/596$ و بین مؤلفه‌های قابلیت‌های فضایی -تاب‌آوری با

شکل ۶. ارتباط خطی میان تاب‌آوری فضایی و دلبستگی مکان

شکل ۷. ارتباط خطی میان قابلیت‌های فضایی و دلبستگی مکان

شکل ۸. ارتباط خطی میان تاب‌آوری فضایی و قابلیت‌های فضایی

آوری فضایی است و فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. با توجه به ضریب بتا استاندارد بیشترین میزان اثرگذاری مثبت مربوط به شاخص کالبدی با ضریب بتا ۰/۱۴ و پس از آن شاخص اجتماعی با ضریب بتا ۰/۱۰۷ است و میزان اثرگذاری شاخص ادراکی برابر با ضریب بتا ۰/۲۴۴- است که در واقع منفی بودن ضریب بتا برای شاخص ادراکی حاکی از تأثیر معکوس و منفی آن بر تاب‌آوری فضایی است. در واقع محله چنانی به لحاظ تاب‌آوری فضایی تحت تأثیر مثبت و افزایشی دو شاخص کالبدی (از مؤلفه مکانی) و اجتماعی (از مؤلفه انسانی)، و تحت تأثیر منفی و کاهشی شاخص ادراکی (از مؤلفه انسانی) قرار دارد. همچنین رابطه خطی معنی‌داری بین شاخص عملکردی و تاب‌آوری فضایی برقرار نیست. بنابراین میزان اثرگذاری به ترتیب به صورت شاخص

۴/۱/۳ تحلیل میزان اثرگذاری متغیرهای مستقل بر تاب‌آوری فضایی

به جهت رتبه‌بندی و بررسی اثر متغیرهای دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی بر تاب‌آوری فضایی محله چنانی از آزمون رگرسیون خطی چند متغیره استفاده شده است. نتایج آزمون جداول (شماره ۹ و ۱۰ و ۱۱) نشان می‌دهد که سطح معناداری به دست آمده کمتر از ۰/۰۱ است که این امر حاکی از میزان برخورداری حد بالای تاب‌آوری فضایی محله چنانی از متغیرهای پژوهش است.

ارزیابی میزان اثرگذاری دلبستگی مکان: با توجه به جدول (شماره ۹)، آزمون رگرسیون خطی با میزان $R = 0.916$ به دلیل نزدیک بودن مقدار آن به عدد ۱ نشان از همبستگی قوی بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان و تاب‌آوری فضایی می‌باشد و نتایج حاکی از رابطه خطی بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان و تاب-

کالبدی < شاخص اجتماعی > شاخص ادراکی است
و معادله خطی زیر بین مؤلفه‌ها برقرار است:
آوری فضایی
(شاخص ادراکی) ۰/۲۶۶ - (شاخص اجتماعی)
۰/۱۰۷ + (شاخص کالبدی) ۱/۰۴۲ + ۰/۴۶۳ = تاب-

جدول ۹ نتایج آزمون رگرسیون خطی بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان و تاب‌آوری فضایی

R=0.916			R Square= 0/840		
Sig.	t	ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده		مؤلفه‌ها
		Beta	اشتباه استاندارد	B	
۰/۰۰۰	۴/۶۵۶	-	۰/۰۹۹	۰/۴۶۳	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۲۶/۱۸۱	۱/۰۱۴	۰/۰۴۰	۱/۰۴۲	شاخص کالبدی
۰/۰۰۰	۲/۴۷۱	۰/۰۹۷	۰/۰۴۳	۰/۱۰۷	شاخص اجتماعی
۰/۰۰۰	-۶/۷۶۴	-۰/۲۴۴	۰/۰۳۹	-۰/۲۶۶	شاخص ادراکی

قابلیت تطبیق‌پذیری بر تاب‌آوری فضایی برابر با ضریب ۰/۷۵۶ می‌باشد همچنین رابطه خطی معنی‌دار بین قابلیت انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری برقرار نیست. بنابراین معادله خطی زیر برقرار است:
(قابلیت تطبیق‌پذیری) ۱/۲۴۸ + ۰/۵۹۵ = تاب-
آوری فضایی

ارزیابی میزان اثرگذاری قابلیت‌های فضایی: با توجه به جدول (شماره ۱۰)، میزان $R = 0/750$ برای آزمون رگرسیون خطی نشان می‌دهد که همبستگی بالایی بین قابلیت‌های فضایی و تاب‌آوری فضایی وجود دارد. نتایج حاکی از آن است که تاب‌آوری متأثر از قابلیت‌های فضایی است و رابطه خطی بین آن‌ها برقرار است و فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. با توجه به ضریب بتای استاندارد شده، میزان اثرگذاری

جدول ۱۰ نتایج آزمون رگرسیون خطی بین مؤلفه‌های قابلیت‌های و تاب‌آوری فضایی

R=0.750			R Square= 0/562		
Sig.	t	ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده		مؤلفه‌ها
		Beta	اشتباه استاندارد	B	
۰/۰۰۶	-۲/۷۷۹	-	۰/۲۱۴	۰/۵۹۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۷/۰۴۱	۰/۷۵۶	۰/۰۷۳	۱/۲۴۸	تطبیق‌پذیری

داری دارند و بیشترین میزان تأثیرگذاری بر تاب‌آوری فضایی محله چنانی ناشی از دلبستگی مکان است. بنابراین تمامی متغیرهای مستقل پژوهش قادر هستند که تغییرات متغیر وابسته را به خوبی نشان دهند. بنابراین رابطه زیر برقرار است:

(قابلیت‌های فضایی) ۰/۴۸۱ + (دلبستگی مکان)
۰/۶۴۹ + ۰/۴۴۵ = تاب‌آوری فضایی

ارزیابی میزان اثرگذاری دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی بر تاب‌آوری فضایی: با توجه جدول (شماره ۱۱) میزان sig کم‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد که با رد فرض صفر، نشان می‌دهد که ارتباط خطی بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی با تاب‌آوری فضایی محله چنانی کرمانشاه برقرار است. دلبستگی مکان با ضریب بتا استاندارد ۰/۵۴۵ و قابلیت‌های فضایی با ضریب بتا استاندارد شده ۰/۲۹۱ بر تاب‌آوری محله چنانی تأثیر مثبت و معنی-

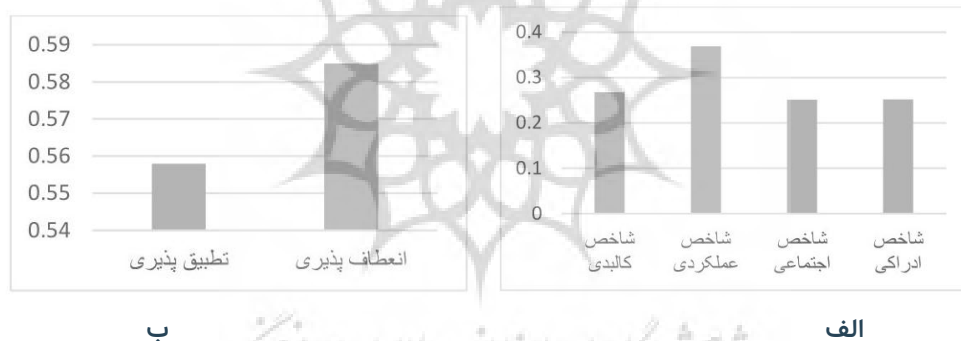
جدول ۱۱ نتایج آزمون رگرسیون خطی بین مؤلفه‌های دلبستگی مکان و قابلیت‌های با تاب‌آوری فضایی

R=0.805			R Square= 0/648		مؤلفه‌ها
Sig.	t	ضرایب استاندارد شده	ضرایب استاندارد نشده		
		Beta	اشتباه استاندارد	B	
۰/۰۰۰	-۲/۴۷۲	-	۰/۱۵	-۰/۴۴۵	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۸/۷۳۹	۰/۵۴۵	۰/۰۷۴	۰/۶۴۹	دلبستگی مکان
۰/۰۰۰	۴/۶۷۶	۰/۲۹۱	۰/۱۰۳	۰/۴۸۱	قابلیت‌های فضایی

همچنین با توجه به ضرایب بتا استاندارد شده (شکل شماره ۹ ب) شاخص انعطاف‌پذیری بیشتر از شاخص تطبیق‌پذیری بر قابلیت‌های فضایی تأثیرگذار بوده است. در مجموع در بررسی میزان اثرگذاری شاخص‌ها بر متغیرها، شاخص عملکردی و شاخص انعطاف‌پذیری بیشترین تأثیر و شاخص اجتماعی و شاخص تطبیق‌پذیری کم‌ترین تأثیر را داشته‌اند.

ارزیابی میزان اثرگذاری شاخص‌ها بر دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی :

برای رتبه‌بندی و تعیین میزان تأثیرگذاری شاخص‌ها با توجه به ضرایب بتا استاندارد شده (شکل شماره ۹ الف) بیشترین میزان تأثیرگذاری بر دلبستگی مکان مربوط به شاخص عملکردی و کم‌ترین تأثیر مربوط به شاخص اجتماعی و ادراکی می‌باشد.

شکل ۹. الف: نمودار اثرگذاری شاخص‌ها بر دلبستگی مکان. ب: نمودار تأثیر گذاری شاخص‌ها بر قابلیت‌های فضایی

۴،۲ بحث

شاخص کالبدی (۳/۳۴) و شاخص اجتماعی (۳/۴۱) بالاتر از حد میانگین (۳=) است و دارای وضعیت مطلوبی هستند که با توجه به میزان اهمیت این دو شاخص به ویژه شاخص کالبدی بر تاب‌آوری فضایی، نیازمند تقویت نیز می‌باشند. در واقع فراهم آوردن شرایط کالبدی مناسب فضا (دسترسی، فرم و ساختار، جذابیت، خدمات، راحتی و نظافت) و انطباق آن با شاخص اجتماعی (مشارکت‌پذیری، معاشرت‌پذیری، حریم شخصی، شأن اجتماعی و اشتیاق به حضور در محله) در بازه زمانی طولانی در حفظ حیات فضا نقش عمده‌ای را بر عهده دارند. اما

با توجه به هدف پژوهش و بررسی یافته‌های به دست آمده در خصوص تأثیر دلبستگی مکان بر تاب‌آوری فضایی محله چنانی، بیشترین تأثیرگذاری مثبت بر تاب‌آوری به ترتیب مربوط به شاخص کالبدی (شامل ۵ گویه دسترسی، تناسب فرم و ساختار، زیبایی و جذابیت، خدمات و امکانات، و راحتی) و شاخص اجتماعی (شامل ۶ گویه اجتماع-پذیری، مشارکت‌پذیری، اشتیاق به حضور، معاشرت‌پذیری، حریم شخصی و آزادی شخصی) است؛ که در بررسی وضع موجود محله چنانی امتیاز

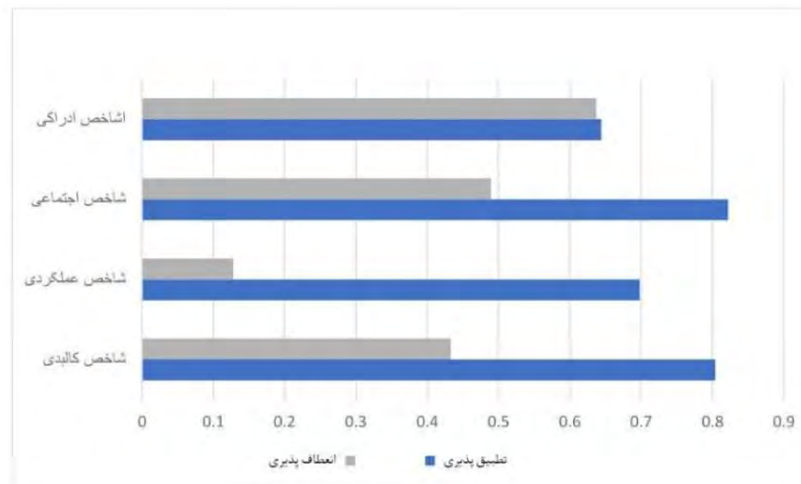
از طرف دیگر شاخص ادراکی (شامل ۶ گویه امنیت، هویت‌مندی، خاطره‌انگیزی، رضایت‌مندی، نماد و نشانه و ادراک مکان) دارای اثرگذاری منفی است (ضریب $\beta = -0.266$) نشان از روند کاهشی اثر این شاخص بر تاب‌آوری فضاییست و این در حالی است که در وضع موجود محله چنانی این شاخص دارای بیشترین امتیاز ($3/63$) می‌باشد و بدین معنی که میزان بالای شاخص ادراکی در وضع موجود، تأثیر مثبت و افزایشی بر تاب‌آوری محله نداشته است و وضعیت مطلوب شاخص ادراکی در وضع موجود ناشی از خاطره‌انگیزی و ادراک ساکنین از محله و نشانه‌ها مانند مساجد تاریخی می‌باشد.

همچنین در رابطه با قابلیت‌های فضای تاب‌آور، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که قابلیت تطبیق‌پذیری (شامل ۷ گویه رشد، دسترسی، نشانه و سبیل، جذابیت‌های بصری-محلی، تعامل بین خواص فضایی، روابط و رفتار اجتماعی و همبستگی، آگاهی و به کارگیری تجربه و خاطره و تاریخ مشترک) بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری فضایی دارد که در بررسی وضع موجود محله چنانی تطبیق‌پذیری با امتیاز ($3/19$) وضعیت قابل قبولی دارد که نیازمند تقویت می‌باشد اما در وضع موجود قابلیت انعطاف‌پذیری (شامل ۷ گویه چند عملکردی، تنوع، تعلق خاطر، تناسبات توده به فضا، فرم متناسب با کاربری، توانایی ساکنان در یادگیری، توانایی و انعطاف نهادها در حل مشکل) وضعیت پایین‌تر از حدمیانگین دارد و وضعیت آن نامطلوب است که عدم تناسبات و فرم متناسب با کاربری و عدم همکاری نهادها در رفع مشکلات محله از جمله عوامل عدم مطلوبیت انعطاف‌پذیری است.

طبق نتایج به دست آمده بین دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی با تاب‌آوری فضایی رابطه معنی‌داری وجود دارد، بدین معنی که هر چه احساس دلبستگی مکان در ساکنین بیشتر باشد در گذر زمان و در برابر تغییرات، به واسطه پتانسیل ذاتی از قابلیت‌های تطبیق‌پذیری و سازگاری و راهبردهای تاب‌آوری متناسب با نیازها و شرایط جدید برخوردار باشند، محله از نظر تاب‌آوری در حد مطلوب‌تری قرار خواهد گرفت.

همچنین با توجه به وجود ارتباط معنی‌دار میان مؤلفه‌های دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی مطابق با نمودار (شکل شماره ۱۰) از نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌های مکانی (کالبدی، عملکردی) و مؤلفه‌های انسانی (اجتماعی، ادراکی) از قابلیت‌های فضایی برخوردار هستند، که از این میان بیشترین برخورداری را به ترتیب شاخص ادراکی و شاخص اجتماعی دارند. در واقع مؤلفه‌های دلبستگی مکان در تناظر با مؤلفه‌های قابلیت فضایی سبب تداوم حیات فضا (محله چنانی) می‌گردند.

بنابراین با توجه به مجموع تحلیل‌های انجام گرفته، مؤلفه دلبستگی مکان و سپس قابلیت‌های فضایی بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری فضایی محله چنانی دارند. در واقع تاب‌آوری فضایی که مبین حفظ تداوم کالبد و عملکرد در طول زمان با حفظ معنا است، از طریق افزایش دلبستگی مکان بین ساکنین و همچنین برخورداری از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های فضایی ایجاد می‌گردد و به پویایی محله و رضایت‌مندی ساکنین منجر می‌شود.

شکل ۱۰. سنجش میزان برخورداری مؤلفه‌های دلبستگی مکان از قابلیت‌های فضایی

۵ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

تغییرات محیطی و تحولات حاصل از توسعه شهری موجب عدم تاب‌آوری و تداوم حیات فضاهای شهری امروزی شده است و این امر سبب می‌شود که توجه به دوام فضاها و نقش آن‌ها در پایداری اجتماعی از مهم‌ترین عوامل مورد توجه در نظام شهری قرار بگیرد. همان‌طور که در کلیات پژوهش مطرح گردید، این مطالعه به منظور ارزیابی تأثیر دلبستگی مکان بر تاب‌آوری فضایی محله سنتی چنانی شهر کرمانشاه با هدف شناخت نقاط قوت و ضعف فضاهای تاب‌آور به جای مانده، جهت ارتقای توانایی و تاب‌آوری فضاهای معاصر انجام شده است.

نتایج حاصل از تحلیل‌ها نشان می‌دهد رابطه معناداری میان مؤلفه‌های دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی با تاب‌آوری فضایی برقرار است که مبین اثبات فرضیه پژوهش است. با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه، محله چنانی کرمانشاه در وضع موجود از نظر دلبستگی مکان، قابلیت‌های فضایی و تاب‌آوری فضایی در وضعیت مطلوب و بالاتر از میانگین قرار دارند و به ترتیب مؤلفه انسانی، شاخص تطبیق‌پذیری و شاخص تداوم عملکرد برای هریک از متغیرها وضعیت مطلوب‌تری دارد.

طبق نتایج آزمون همبستگی و نمودار پراکندگی، بین دلبستگی مکان، قابلیت‌های فضایی و تاب‌آوری فضایی همبستگی و رابطه خطی مثبت برقرار است که مؤلفه مکانی-تاب‌آوری فضایی و شاخص تطبیق-پذیری-تاب‌آوری فضایی بیشترین همبستگی را دارند.

نتایج حاصل از آزمون رگرسیون خطی نیز نشان از رابطه معنادار و اثر گذاری دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی (متغیرهای مستقل) بر تاب‌آوری فضایی (متغیر وابسته) می‌باشد. که این امر حاکی از میزان برخورداری حد بالای تاب‌آوری فضایی محله چنانی از متغیرهای پژوهش است و نشان از اثبات فرضیه پژوهش می‌باشد.

نتایج به دست آمده نشان داد که از بین مؤلفه‌های مورد بررسی بیشترین تأثیر بر تاب‌آوری فضایی مربوط به دلبستگی مکان و پس از آن قابلیت‌های فضایی می‌باشد. برای دلبستگی مکان از میان مؤلفه‌های مکانی شاخص کالبدی و از بین مؤلفه‌های انسانی شاخص اجتماعی و برای قابلیت‌های فضایی نیز شاخص تطبیق‌پذیری بر افزایش تاب‌آوری فضایی مؤثر هستند؛ این بدان معناست که توجه به دلبستگی مکان و مؤلفه‌های آن (به ویژه شاخص‌های کالبدی و اجتماعی) در برابر تحولات برای رسیدن به تاب‌آوری فضایی و تداوم کالبد، عملکرد و حفظ معنا

ایجاد شرایط معاشرت-مشارکت و اجتماع‌پذیری در محله و حفظ امنیت، هویت و خاطرات ساکنین دارد، قابلیت‌های فضایی نیز از طریق انطباق و هماهنگ شدن و راهبردهای انعطاف‌پذیری در برابر تحولات و تغییرات ایجاد می‌شود و سبب افزایش تاب‌آوری فضایی می‌شوند.

با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها، برای حفظ و ارتقای دلبستگی مکان به ویژه شاخص کالبدی و اجتماعی و قابلیت تطبیق‌پذیری محله چنانی کرمانشاه جهت ارتقای تاب‌آوری فضایی راهکارهای زیر ارائه شده است:

و رضایتمندی ساکنین و پویایی محله، در اولویت قرار دارد و علاوه بر آن توانایی تطبیق‌پذیری قابلیت‌های فضایی در برابر تغییرات نیز به ارتقای تاب‌آوری منجر می‌گردد. در واقع پژوهش حاضر تأکیدی بر توجه توأم بر مؤلفه‌های دلبستگی مکان و ویژگی‌های قابلیت‌های فضایی برای رسیدن به تاب‌آوری و کاهش آسیب‌پذیری بر فضاهای شهری معاصر است.

در واقع توجه به دلبستگی مکان و قابلیت‌های فضایی باعث افزایش تاب‌آوری فضا می‌گردد. دلبستگی مکان اشاره به سازگاری و پیوستگی عوامل کالبدی، انطباق عوامل عملکردی با نیازهای ساکنین،

جدول ۱۲. راهکارهایی جهت افزایش تاب‌آوری فضایی محله چنانی کرمانشاه

شاخص مرتبط با راهکارها	راهکارها
شاخص کالبدی تطبیق‌پذیری	- سهولت در حرکت و دسترسی‌ها: - از طریق آسفالت کردن کوچه‌ها و رفع آب‌گرفتگی‌ها (از عوامل نارضایتی) - تأمین روشنایی محله (در حال حاضر عدم روشنایی سبب عدم امنیت و عدم حضور در شب می‌شود) - تأمین پارکینگ شبانه‌روزی در محله (وجود کوچه‌های باریک و هم‌چنین خانه‌های بدون پارکینگ قدیمی سبب شده که ماشین‌های ساکنین در کنار خیابان اصلی پارک شود و عدم امنیت را فراهم آورد) - توجه ویژه به امور معلولین
شاخص کالبدی تطبیق‌پذیری	- از فرم‌ها و نماهای متناسب با بافت و الهام گرفته از معماری سنتی محله استفاده شود (فرم و نماهای جدید سبک مدرن و کلاسیک دارند که باعث اغتشاش بصری در بافت تاریخی شده است) - ایجاد ارتباط بین فضاهای متفاوت و دمیدن روح و کالبد بافت به مجموعه محله جهت پیوستگی و یکپارچگی
شاخص کالبدی، شاخص اجتماعی	مرمت و بازسازی مرکز محله و توسعه آن (به عنوان کانون مرکزی برای حفظ کالبد و روابط اجتماعی ساکنین محله) با توجه به ویژگی‌هایی نظیر تناسب فضاهای، تعادل فضاهای و همخوانی با بافت موجود
شاخص کالبدی، شاخص اجتماعی، شاخص عملکردی تطبیق‌پذیری تدام پویایی	به جز مرکز محله که دسترسی به تعداد محدودی مغازه جهت تأمین مایحتاج روزانه دارد گذر اصلی نیز در اختیار صنف‌های مختلف فروش کاشی، لوستر، لوازم الکتریکی و فرش فروشی می‌باشد پس برای تأمین نیازهای ساکنین تعبیه هاپیرمارکت‌ها و فروشگاه‌های مواد غذایی، شیرینی‌فروشی، فست‌فودها و کافه‌ها و فضاهای خدماتی لازم است که علاوه بر تأمین سایر نیازهای ساکنین، پویایی و سرزندگی در محله تداوم یابد چون محله بافت تجاری پیدا کرده و با تعطیلی مغازه‌های صنف‌های مختلف در ساعات مشخص، محله به حالت خاموش درمی‌آید.
شاخص کالبدی	تأمین شیر آتش‌نشانی در محله با توجه به وسعت محله و وجود بافت تجاری و مسکونی در کنار یکدیگر
شاخص اجتماعی تطبیق‌پذیری انعطاف‌پذیری	تشکیل و تقویت انجمن‌هایی توسط ساکنین محله و ارتباط آن‌ها با انجمن اصناف به دلیل اینکه هم ساکنین و هم اصناف بخش تجاری در محله چنانی زندگی و شاغل هستند پس ارتباط آن‌ها باعث افزایش تعاملات، صمیمیت و افزایش آگاهی، شناخت جهت حل مشکلات محله می‌شود.
شاخص اجتماعی تطبیق‌پذیری	- ایجاد فضاهای پاتوق با توجه به استفاده گروه‌های مختلف معلولین، کودکان و زنان - ایجاد مسابقه‌هایی بین گروه‌های سنی مختلف ساکنین محله - برگزاری نمایشگاه‌های عکاسی فضاهای مختلف محله که توسط ساکنین محله انجام و می‌تواند در مساجد تاریخی محله (شافعی و مبدی) برگزار شود.

منابع

- Allen, C. R., Angeler, D. G., Cumming, G. S., Folke, C., Twidwell, D., & Uden, D. (2016). Quantifying spatial resilience. *Journal of Applied Ecology*. 53(3), 625-635. DOI: 10.1111/1365-2664.12634
- Barnes, A., & Nel, V. (2017). Putting Spatial Resilience into Practice. *Urban Forum*. 28(2), 219-232. DOI: 10.1007/s12132-017-9303-6
- Bernier, Q., & Meinzen-Dick, R. S. (2014). Resilience and social capital. Conference papers 4, International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://ideas.repec.org/s/fpr/2020cp>
- Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., & Ercolani, A. P. (1999). Multidimensional Environment quality and neighbourhood attachment. *Urban Environment*. 19(4), 331-352. DOI: 10.1006/JEVP.1999.0138
- Cachinho, H. (2014). Consumerscapes and the resilience assessment of urban retail systems. *Cities*. 36, 131-144. DOI: 10.1016/J.CITIES.2021.10.005
- Chelleri, L., Waters, J. J., Olazabal, M., & Minucci, G. (2015). Resilience trade-offs: addressing multiple scales and temporal aspects of urban resilience. *Environment and Urbanization*. 27(1), 181-198. DOI: 10.1177/0956247814550780
- Colburn, L., & Seara, T. (2011). Resilience, vulnerability, adaptive capacity, and social capital. 2nd Natinal Social Indicators Indicators Workshop, NOAA hysteresis and recessionary shocks. *Journal of economic geography*. 12(1), 1-32. <https://www.st.nmfs.noaa.gov/Assests/econ-human/social/documents/Resilience>.
- Cumming, G. S. (2011). Spatial resilience: integrating landscape ecology, resilience, and sustainability. *Landscape ecology*. 26(7), 899-909. DOI: 10.1007/s10980-011-9623-1
- Cumming, G. S., & Epstein, G. (2020). Landscape sustainability and the landscape ecology of institutions. *Landscape Ecology*. (35), 2613-2628.
- Davoudi, S., Shaw, k., Haider, L. I., Quinlan, A., Peterson, G. D., Wilkinson, C., Fünfgeld, H., McEvoy, D., & Porter, Libby. (2012). Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? "Reframing Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Taps: Resilience Assessment of Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a useful Concept for Climate change Adaptation? The Politics of Resilience for planning: A Cautionary Note. *Planning Theory*

- and Practice. 13(2), 299-333. DOI: 10.1080/14649357.2012.677124
- Desouza, K. C., & Flanery, T. H. (2013). Designing, planning, and managing resilient cities: A conceptual framework. *Cities*. (35), 89-99. DOI: 10.1016/j.cities.2013.06.003
- Ebrahimi Hasanakloo, A., Bonyadi, N., Modiri, A. (2022). Investigating the effective dimensions on measuring the level of residents' attachment to residential areas (Case Study: Haft Chenar neighborhood, District 10, Tehran). *Motaleat Shahri*. 12(46), 33-46. (in Persian) DOI: 10.34785/J011.2023.003
- Erkip, F., Kizilgün, Ö., & Akinci, G. M. (2014). Retailers resilience strategies and their impacts on urban spaces in Turkey. *Cities*. 36, 112-120. DOI: 10.1016/j.cities.2012.12.003
- Gholami, Y., Heydari Sureshjani, R., Barahman, V., Dehghan, A., & Hosseini, H. (2021). Measuring and evaluating the spatial resilience of the central neighborhoods of Kashan against earthquakes. *Research and urban planning*. 12(44), 123-140. (in Persian) DOI: 10.30495/JUPM.2021.4389
- IPCC. (2001). *Climate Change 2001: Working Group II: Impacts, Adaptation and Vulnerability, Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press.
- https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/WGII_TAR_full_report-2.pdf
- Kärrholm, M., Nylund, K., & Prieto de la Fuente, P. (2014). Spatial resilience and urban planning: Addressing the interdependence of urban retail areas. *Cities*. (36), 121-130. DOI: 10.1016/j.cities.2012.10.012
- Kermanshah cultural heritage archive. (2009). *Historical textures of Kermanshah*. General Department of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts of Kermanshah Province (unpublished). (in Persian)
- Khayam-Bashi, E., Taqvai, M., & Warsi, H. (2021). The role of morphology and urban planning in promoting physical-spatial resilience, a case study: Isfahan metropolis. *Quarterly Journal of Geographical Survey of Space*. (4), 162-183. (in Persian) DOI: 10.30488/GPS.2021.225654.3217
- Lak, A. (2012). Resilient urban design. *Sofeh Scientific Quarterly of Architecture and Urbanism*. 33 (1). 91-104. (in Persian) DOI: 20.1001.1.168370.1392.23.1.6.
- Lak, A., Hasankhan, F., & Garakani, A. (2020). Principles in practice: Toward a conceptual framework for resilient urban design. *Journal of environmental planning and management*. 63(12), 2194-2226. DOI: 10.1080/09640568.2020.1714561

- Law, S. M., & Altman, I. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. *Human Behavior & Environment: Advances in Theory & Research*. 12, 1-12.
- Leon, J., & March, A. (2014). Urban morphology as a tool for supporting tsunami rapid resilience: A case study of Talcahuano, Chile. *Habitat International*. (43), 250-262. DOI: 10.1016/j.habitatint.2014.04.006
- Liao, K. (2012). A theory on urban resilience to floods-a basis for alternative planning practices. *Ecology and society*. 17(4), 5-48. DOI: 10.5751/ES-05231-170448
- Ma, X. Chen, X. Du, Y. Zhu, X. Dai, Y. Li, X. Zhang R. & Wang, Y. (2022). Evaluation of Urban spatial resilience and its influencing factors: case study of the Harbin-Changchun Urban Agglomeration in china. *Sustainability*. 14(5). 1-17. DOI: 10.3390/su14052899
- Measham, T. G., Smith, T. F., Gorddard, R., Morrison, C., Withycombe, G., Brooke, C., & Preston, B. L., (2011). Adapting to climate change through local municipal planning: barriers and challenges. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*. 16(8), 889-909. DOI: 10.1007/s11027-011-9301-2
- Merrow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning*. (147), 38-49. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2015.11.011
- Mojtabavi, M., Matlabi, Q., & Qhudosifar, H. (2021). Analyzing the effective factors in creating attachment to the place in the market (case example: Tajrish market). *Bagh Nazar Scientific Journal*. 18(105), 33-48. (in Persian) DOI:10.22034/BAGH.2021.293542.4931
- Nyström, M., & Folke, C. (2001). Spatial resilience of coral reefs. *Ecosystems*. 4(5), 06-417. DOI: 10.1007/s10021-001-0019-y
- Rao, F., & Summers, R. J. (2016). Planning for retail resilience: Comparing Edmonton and Portland. *Cities*. 58, 97-106. DOI: 10.1016/j.cities.2016.05.002
- Rubinstein, R. L., & Parmelee, P. A. (1992). Attachment to place and representation of the life course by the elderly, In I. Altman & S. M. Low (Eds). *Place Attachment*, New York, Plenum Press.
- Sajjadzadeh, H. (2013). Role of place attachment in making identity for urban squares (case study: Avicenna Square, Hamedan). *Bagh Nazar Scientific Journal*. 10(25), 69-78. (in Persian)
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework. *Environmental Psychology*. (30), 1-10. DOI: 10.1016/j.jenvp.2009.09.006
- Shafiei Dastjordi, M., Ghaffari, A., & Lak, A. (2022). Clarifying the concept of

- spatial resilience in urban design: a qualitative systematic review. *Bagh Nazar Scientific Journal*. 19 (109), 69-80. (in Persian)
DOI:10.22034/BAGH.2022.285630.488
- Sharifi, A., & Yamagata, Y. (2018). Resilient Urban From: A Conceptual Framework. In Y. Y. A. Sharifi (Ed.). *Lecture Notes in Energy*. V. 65. Cham: Springer. DOI: 10.1007/978-3-319-75798-8_9
- Shamai, S. (1991). Sense of place: An Empirical Measurement. *Geoforum*. (22), 347-358. DOI: 10.1016/0016-7185(91)90017-K
- Shirani, Z., Pertovi, P., & Behzadfar, M. (2016). Spatial resilience of traditional markets (case study: Qaisarieh Bazaar, Isfahan). *Bagh Nazar Scientific Journal*. (52), 49-58. (in Persian)
- Speranza, C. I., Wiesmann, U., & Rist, S. (2014). An indicator framework for assessing livelihood resilience in the context of social-ecological dynamics. *Global Environmental Change*. 28, 109-119. DOI: 10.1016/J.GLOEN-VCHA.2014.06.005
- Stedman, R. C., (2003). Is it really a social construction? The contribution of physical environment to Sense of place. *Society and Natural Resources*. 16, 671-685. DOI: 10.1080/08941920309189
- Wrigley, N., & Dolega, L. (2011). Resilience, fragility, and adaptation: new evidence on the performance of UK high streets during global economic crisis and its policy implications. *Environment and Planning A*. 43(10), 2337-2363. DOI: 10.1068/a44270
- Yang, P., & Quan, S. J. (2016). Urban Form and Energy Resilient Strategies: A Case Study of the Manhattan Gride. In H. Yamagata, Y. & Maruyama (Eds). *Urban Resilience: A Transformative Approach*. Cham: Springer.
- Zamani, B., Honarvar, M. (2017). Investigating the factors affecting the formation of place attachment in urban neighborhood (Case Study: Dardasht neighborhoods, Chaharsughi, Molla Sadra, Doteflan, Isfahan). *Armanshahr Journal*. (21), 161-172. (in Persian)